

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

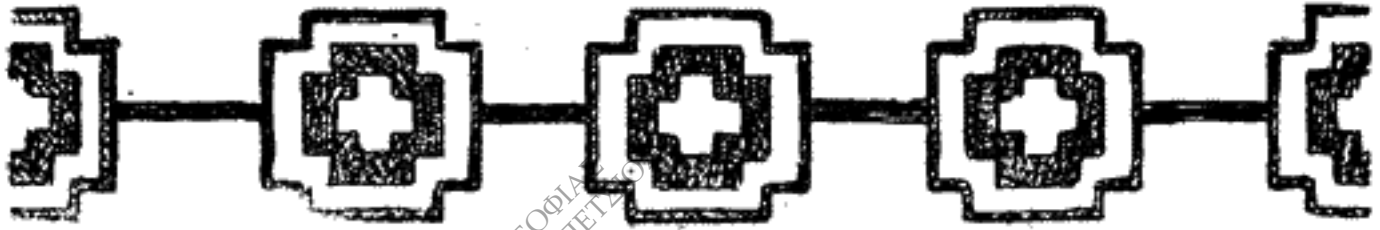
ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΑΚΟΣΤΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1942

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ Α.Ε.
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",
38 — ΣΤΑΔΙΟΥ — 38
ΑΘΗΝΑΙ

ΚΩΣΤΑΣ ΠΑΡΟΡΙΤΗΣ*

1878 - 1931

Τὰ διηγήματα τοῦ Παρορίτη δὲν κατορθώνουν νὰ εἰσχωρήσουν στὴν περιοχὴ τῆς Τέχνης, τὰ μυθιστορήματά του στέκονται στὸν ἀντίποδά της. Τὸ μυθιστόρημα δὲν δικαιολογεῖ τὴ συγγραφὴ του, δὲν ὑπάρχει, ἂν δὲν προβάλλει μιὰν ἀρχιτεκτονικὴ σύνθεση, μιὰ δεμένη πλοκὴ, ἕναν κόσμον ὀλοκληρωμένο, μιὰ ἀτμόσφαιρα, ἕνα κλίμα, ποὺ νὰ ἀπορροφοῦν τὸν ἀναγνώστη, ἂν δὲν παρουσιάζει διάφορους χαρακτήρες ἔντονα ζωντανούς, βαθιὰ ψυχολογημένους, ποὺ νὰ ἀποκαλύψουν στὸν ἀναγνώστη ἄγνωστες πτυχὲς τῆς ἀνθρώπινης ἐσωτερικότητος, ποὺ νὰ τὸν βοηθήσουν νὰ καταλάβει καλύτερα τὸν ἑαυτό του καὶ τοὺς γύρω του ποὺ νὰ τοῦ γίνουν γνώριμοι, ἂν δὲν τοῦ ὑποβάλλει γόνιμες σκέψεις γιὰ τὰ ἀνθρώπινα καὶ κοινωνικὰ προβλήματα, ἂν δὲν τὸν πλουτίζει, ἂν δὲν τὸν παρασύρει σὲ μιὰ ἀπόδραση στὶς σφαῖρες τῆς ποιησῆς. Τὰ μυθιστορήματα τοῦ Παρορίτη δὲν εἶνε τίποτ' ἄλλο παρά προπαγανδιστικὲς, διδαχτικὲς προσοῦρες, ποὺ καθὼς δὲν εἶνε καθαρὰ προσοῦρες, ἀλλ' ἔχουν αἰσθητικὲς ἀξιώσεις, τίς ὁποῖες δὲν πραγματοποιοῦν, στεροῦνται ἀπὸ ὁποιαδήποτε πειστικότητα. Πάνω σ' ἕνα χονδροειδέστατο κανβά, γύρω ἀπὸ ἕνα μῦθον χαλαρότατο, ὁ Παρορίτης ἐμφανίζει διάφορα ἀπνοα, ἀπλαστα, ἄσαρκα κι' ἀπίθανα ὄντα, ποὺ ἔχουν μόνον ἐπιφάνεια καὶ κανένα βάθος, νὰ κινοῦνται σὰν ἀνδρείκελα, αὐθαίρετα ὅπως τὰ θέλει αὐτός, νὰ μιλοῦν κοινότητα γιὰ τὴν κοινωνικὴ ἀδικία. Οὔτε στὶς λεπτομερειακὲς σκηνὲς δὲν κατορθώνει νὰ ἐμφυσησῆι κάποια λαμπρότητα ἢ ἀφήγησή του εἶνε στεγνὴ, χωρὶς καμμιά χάρη, οἱ περιγραφές του τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος θαμπότατες, ξερές, χωρὶς παραστατικότητα. Ἄγνοεῖ ἐπίσης ἔντελως τὸ στοιχεῖο τῆς ὑποβολῆς. Τὰ λέει ὄλα ὡμά, κι' ἀκριβῶς γι' αὐτὸ δὲν προκαλεῖ καμμιά ἐντύπωση στὸν ἀναγνώστη, δὲν ξυπνᾷ τίποτε μέσα του.

Τὰ τρία τελευταῖα τοῦ μυθιστορήματα, τὸ *Μεγάλο Παιδί*, ὁ *Κόκκινος Τράγος* καὶ οἱ

Δυὸ Δρόμοι, εἶνε χυμένα στὸ ἴδιο ἀπαράλλαχτο καλούπι, ἀκολουθοῦν τὴν ἴδια στερεότυπη συνταγὴ. Τὸ πρῶτο τοῦ μυθιστορήμα, *Στὸ Ἄλμπουργο*, διαφέρει λίγο, ἀλλὰ στέκει στὸ ἴδιο χαμηλότατο ἐπίπεδο.

Ὁ Παρορίτης στὸ *Ἄλμπουργο* ζητεῖ νὰ περιγράψῃ τὴ μαρτυρικὴ ζωὴ τῶν σφουγγαράδων. Βασανίζονται στὰ βάθη τῆς θάλασσας γιὰ ἕνα γλισχρότατο μισθό. Ἄλλοι, ποὺ τοὺς ἐκμεταλλεύονται, κερδίζουν ἀπὸ τὸ μόχθον τους. Τὸ περιεργὸ ὅμως εἶναι ὅτι σ' αὐτὸ τὸ μυθιστόρημα, ποὺ ἔχει σκοπὸ ν' ἀναπαραστήσῃ τὴ θαλασσινὴ ζωὴ, ἡ θάλασσα δὲν διακρίνεται σχεδὸν καθόλου, κι' αὐτὴ ἀκόμα ἡ σκληρότατη δουλιὰ τῶν σφουγγαράδων παραμένει στὸ περιθώριο. Μόνον σ' ἐλάχιστες σελίδες ἐξιστορεῖ ἕνας σφουγγαράς μ' ἕναν τρόπο φυσικὰ ἀφελέστατο τίς ἐπίπονες βουτιές του, τοὺς κινδύνους ποὺ ἀντιμετωπίζει. Τοποθετώντας τὴν ἀφήγησιν αὐτὴ στὸ στόμα ἑνὸς ἀπλοῦκοῦ ἀνθρώπου, ἀπέφυγε ὁ Παρορίτης μιὰ περιγραφή ποὺ θὰ τὴν εὑρίσκε ὑπερβολικὰ δύσκολη, ἀλλ' ἔτσι πρόδωσε τὴν ἴδια τοῦ τὴν πρόθεσιν. Ἦταν τόσο ἀδέξιος, ὥστε δὲν κατόρθωσε οὔτε κἀν νὰ συλλάβῃ τὸ θέμα του. Ὅλο τὸ μυθιστόρημα ξετυλίγεται στὴν ξηρά. Διάφορες ἀσύνδετες, αὐθαίρετες, καὶ πολλὲς καὶ χωρὶς νόημα σκηνὲς ἀκολουθοῦν ἰσπασμωδικὰ ἢ μιὰ τὴν ἄλλη. Οἱ ἐκμεταλλευταὶ ζητοῦν μὲ διάφορα μέσα νὰ παρασύρουν τοὺς σφουγγαράδες νὰ τοὺς διαθέσουν ὅσο εἶναι δυνατό πρὸς φθινὰ τὴ δουλιὰ τους, κι' ὅταν ἀναλάβουν ὑποχρεώσεις, πάντα βρίσκουν ἕναν τρόπο ὑπεκφυγῆς γιὰ νὰ μὴ τίς ἐκπληρώσουν, τὰ βιβλία ποὺ κυκλοφοροῦν δῆθεν γιὰ τὸ λαὸ εἶνε ὄλα ἢ σκανδαλιστικὰ μὲ εἰκόνες γυμνῶν γυναικῶν, ἢ γραμμένα στὴν καθαρεύουσα, ὥστε νὰ εἶνε ἀδύνατον νὰ τὰ καταλάβῃ ὁ λαὸς καὶ νὰ φωτιστεῖ, ἕνας μεγάλος ἐπιχειρηματίας ἀπατᾷ τὴ νόμιμη γυναῖκα του, ποὺ πικραμένη τὸν ἐγκαταλείπει, ἐκβιάζει τὴ γυναῖκα ἑνὸς σφουγγαρά, αὐτὴ ἀναγκάζεται, μόλις γεννιέται τὸ παιδί, γιὰ νὰ μὴ τὸ βρεῖ ὁ ἀντρας τῆς ἅμα γυρίσει, νὰ τὸ σκοτώσῃ, ὁ παπᾶς, ποὺ στὴν ἐκκλησίαν μεταλαμβάνει πάντα

(*) Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενον.

πρώτα τούς έκμεταλλευτάς και ύστερα τὸ λαό, προδίνει τὸ ἐπαγγελματικὸ μυστικὸ, τὴν καταγγέλλει στὶς ἀρχές, ὁ ἀστυνόμος, πού τὴ συλλαμβάνει καὶ τὴ φυλάει αὐτὴν πού σκότωσε τὸ παιδί της, δὲν ξέρει πῶς νὰ σκοτώσει τὴν ὥρα του, — τὰ λογοπαίγνια τοῦ Παρορίτη εἶνε πάντα φθηνότατης ποιότητος κι' ἐκδηλώνουν κι' ἀρκετὰ κακὸ γούστο, — στὴ δίκη ὁ μεγαλοεπιχειρηματίας ἀρνιέται ὅτι εἶχε ποτὲ σχέσεις μαζί της, ἕνας ἔνορκος ζητεῖ κι' αὐτὸς νὰ τὴν ἐκβιάσει γιὰ νὰ τῆς παραχωρήσει τὴν ἀθωωτικὴ του ψῆφο, οἱ δικασταί, πού ὑποστηρίζουν τὸν επιχειρηματία, ὅπως καὶ ἡ ἀστυνομία καὶ οἱ βουλευταί πού κάνουν μόνο τὰ ρουσφέτια τῶν δυνατῶν γιατί ἀπ' αὐτοὺς περιμένουν ἀνταλλάγματα, ὑποκρίνονται ὅτι τὸν πιστεύουν, καταδικάζουν μόνο τὴ γυναίκα, τὴν ὑπερασπίζεται μάταια ὁ ἀδερφός τοῦ ἐκβιασθῆ της πού ἐπέστρεψε ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸ ὅπου εἶχε πάει νὰ σπουδάσει μὲ ἀνθρωπιστικὲς ἰδέες, ἀλλ' ὁ ὁποῖος στὸ λόγο του δὲν ἀραδιάζει μὲ πολὺ στόμφο παρά κομπώδεις κοινοτοπίες, ἡ Φιλόζωη Ἑταιρία δίνει ἕνα χορὸ ὅπου, γιατί θεωρεῖται ὅτι σπεύδουν ὅλοι οἱ κοσμικοὶ τύποι πού ἀδιαφοροῦν γιὰ τὰ βάσανα τῶν ἀνθρώπων, ἕνας γιατρός ἀρνιέται νὰ πάει νὰ ἐπισκεφθεῖ ἕνα φτωχὸ ἀρρωστο γιὰ τὴν ὥρα πού τὸν καλοῦν χαρτοπαίξει καὶ εἶνε χαμένος, ἄλλοτε ρίχνει μόνο μιὰ γρήγορη ματιά στοὺς ἀρρώστους τοῦ στὸ νοσοκομεῖο γιὰ τὴν βιάζεται νὰ πάει στὸ τσάι μιᾶς κοσμικῆς κυρίας, διάφορα πρόσωπα ἐμφανίζονται γιὰ πρώτη φορά στὸ τέλος τοῦ βιβλίου σὰ νὰ ἦταν γνώριμα ἀπὸ πρὶν καὶ παραμένουν ἐντελῶς ξεκρέμαστα, ἀλλὰ πρόσωπα φυλακίζονται, ἀκρωτηριάζονται, τρελλαίνονται καὶ πεθαίνουν, χωρὶς νὰ εἶναι δυνατὸ ν' ἀντιληφθεῖ κανεὶς γιὰ τὴν ἐπιβάλλοντα αὐτῆς οἱ συμφορές. Μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἔλλειψη κάθε συνέχειας, μέσα σ' αὐτὸ τὸ χάος, μόνον ὁ πολὺ ὑπομονητικὸς ἀναγνώστης ἀνακαλύπτει τὴν ἀνθρωπιστικὴ πρόθεση τοῦ συγγραφέα, κι' ἄς παρουσιάζεται ἐντελῶς χοντρά ὁ κοινὸς ἀναγνώστης, μιὰ πού δὲν συναντᾷ οὔτε σὲ μιὰ σελίδα τίποτε πού νὰ τὸν συγκρατήσῃ, νὰ τὸν συγκινήσῃ, ἢ νὰ τὸν ἐνδιαφέρει, πετᾷ τὸ βιβλίον πολὺ πρὶν φθάσῃ στὴ μέση του.

Τὰ ἄλλα μυθιστορήματα εἶναι κάπως πιὸ ἰσορροπημένα, παρακολουθοῦνται μὲ κάποια περισσότερη ἀνεση καὶ εὐκόλεια, ἀλλ' εἶναι ἐπίσης ἄθλια κατασκευάσματα. Σὲ ὅλα σκιαγραφεῖται — δὲν πλάθεται — τὸ ἴδιο κύριο πρόσωπο: ἕνας σοσιαλιστῆς ἰδεολόγος, πού ἔχει ἀπόλυτη πίστη στὸ σοσιαλισμὸ ἀλλ' εἶνε σύγχρονα πολὺ ἀφέλης καὶ ἀδύναμος· στὸν *Κόκκινο Τράγο* τὸ σχηματοποιημένο καὶ ρηχὸ, σκιῶδες αὐτὸ πρόσωπο, εἶνε ἀνθρωπος τοῦ λαοῦ, ἀμόρφωτος, — ὁ Παρορίτης τονίζει ὅτι ἡ ἐκπαίδευση πού δίνει σήμερὰ τὸ ἑλληνικὸ σχο-

λεῖο περισσότερο θολώνει παρά διαφωτίζει τὸ πνεῦμα καὶ καταστρέφει τοὺς χαρακτήρες, — στὸ *Μεγάλον Παιδί* καὶ στοὺς *Δύο Δρόμους* ἐξασκεῖ τὰ ἴδια ὅπως αὐτὸς ἐπαγγέλματα. εἶνε δάσκαλος, συγγραφεὺς πρωτοποριακῶν βιβλίων, κοινωνικὸς ἀναμορφωτής. Στὸ τέλος ὅλων τῶν βιβλίων τὸ κύριο αὐτὸ πρόσωπο νικιέται. "Ὅσο κι' ἂν προσπάθησα, δὲν κατόρθωσα νὰ δώσω καμιὰ ἱκανοποιητικὴ ἀπάντηση στὸ ἐρώτημα πού μοῦ γεννήθηκε. Γιατί θέλησε ὁ Παρορίτης, ὁ ἥρωας αὐτὸς πού τόσο ἄμεσα τὸν ἀντιπροσωπεύει, πού εἶναι φορέας τῶν ἰδεῶν του, ἄσχετα μὲ τὸ ἂν δὲν κατόρθωσε νὰ τοῦ ἐμφυσησῇ ζωή, νὰ εἶναι πάντα ἕνας τύπος χωρὶς σθένος, ἀρρωστημένος, ἀβουλος, ρεμβός, ὄνειροπαρμένος, στὸν ὁποῖο ἡ πραγματικότης διαφεύγει, ἕνας ἠττημένος; Μήπως θέλησε νὰ φανερώσῃ ὅτι οἱ πρωτοπόροι εἶναι πάντοτε θύματα; "Ἄλλ' αὐτὸ μπορούσε νὰ τὸ δείξει πολὺ ζωηρότερα ἂν παρουσιαζε τὸν ἥρωά του δονισμένο ἀπὸ ὄρμη καὶ θέληση, νὰ εἶναι σὲ θέση νὰ ἐπιβληθεῖ, ἀλλ' ἐντούτοις νὰ ὑποκύπτει γιὰ τὴν συναντᾷ ἀκατανίκητες ἐχθρότητες καὶ δυσκολίες. "Ἐτσι ὅπως τὸν ἐμφανίζει, νὰ εἶναι πρὶν ἀπὸ κάθε πάλιν καταδικασμένος σὲ ἀποτυχία, δίνει τὴν ἐντελῶς ἀντίθετη στὴν πρόθεσή του ἐντύπωση, ὅτι θεωροῦσε πῶς ὁ ἀγῶνας εἶναι γιὰ πολλὰ χρόνια ἀκόμα ἀνεδαφικὸς καὶ μάταιος. Νομίζω ὅτι μιὰ μόνη εἶναι ἴσως ἡ ὀρθὴ ἐξήγηση· ἡ παραγωγή τοῦ Παρορίτη εἶναι καθαρὰ ἐγκεφαλικὴ· δὲν ἀναπηδᾷ ποτὲ σὲ καμμιά σελίδα τίποτε τὸ ἀπρόοπτο· ἐντούτοις ὁ νοῦς του ἦταν τόσο ἀπλοϊκός, ὥστε οὔτε ὑποπεύθηκε τὴν ἀντίφαση πού προβάλλει. Συμπαθοῦσε τὰ θύματα, τοὺς ταπεινοὺς, τοὺς ἀδύνατους, καὶ ἔδειξε καὶ τὰ κύρια του πρόσωπα νὰ ἔχουν μέσα τους τὴν ἀνικανότητα νὰ ἐπιβληθοῦν στὴ ζωὴ καὶ νὰ δημιουργήσουν, χωρὶς νὰ φαντασθεῖ ὅτι ἔτσι σχεδὸν ἀρνιότανε τὴ θέση γιὰ τὴν ὑποστήριξη τῆς ὁποίας ἔγραφε τὰ μυθιστορήματά του.

Οἱ ἀντιφάσεις, οἱ ἀπιθανότητες, οἱ ἀψυχολόγητες καταστάσεις καὶ διαθέσεις βρῖθουν σὲ ὅλες τίς σελίδες, σὲ ὅλη τὴν ὑπόθεση καὶ στὴν ἀνάπτυξή της τῶν μυθιστορημάτων του. Ὁ μῦθος δὲν εἶναι σχεδὸν τίποτε ἄλλο παρά μιὰ πρόφαση γιὰ νὰ ἐμφανισθεῖ μιὰ σειρά ἀπὸ σχηματοποιημένους, ἀνάβαθους κι' ἀδούλευτους τύπους, πού εἶναι πάντοτε ἴδιοι, στατικοὶ κι' ἀδιακύμαντοι, ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἰσαμε τὸ τέλος, πού δὲν παρουσιάζουν ποτὲ μιὰ ὁποιαδήποτε ἐσωτερικὴ μεταστροφή κι' ἐξέλιξη, μέσα στοὺς ὁποίους δὲν ὑπάρχει ὁ ἐνδομυχὸς αὐτὸς δρόμος πού ἀκολουθεῖ πάντα ἡ σκέψη πρὶν ἐκδηληθεῖ σὲ πράξη, μιὰ πρόφαση γιὰ νὰ συνδεθοῦν διάφορα κομματάκια, γιὰ νὰ ἀραδιαστεῖ ἕνα συνονθήμεμα ἀλλεπάλληλων ἐπεισοδίων, πού

είναι η έντελως κοινότοπα, που τροφοδοτούν συνήθως τις καθημερινές κουβέντες και συζητήσεις στα καφενεύια, ή παραδοξότατα, κατασκευασμένα επίτηδες κι' αυθαίρετα για να υπηρετήσουν τη θέση του βιβλίου, και, συνεπώς, και άφυσικα.

Το *Μεγάλο Παιδί*, ο Άλέξης, είναι ένας δάσκαλος στην επαρχία με κάποιες άοριστες σοσιαλιστικές τάσεις. Ερωτεύεται μια ήθοποιό, τη Ρίκα, που ήρθε μ' ένα μπουλούκι να δώσει μερικές παραστάσεις. Η Ρίκα, όπως ισχυρίζεται ο συγγραφέας, γιατί αυτή δεν φαίνεται καθόλου, είχε ταλέντο και μεγάλες φιλοδοξίες, άλλ' επειδή άρνήθηκε να δοθεί στους δημοσιογράφους, που έπιθυμούσαν το κορμί της, δεν έγινε λόγος γι' αυτήν στις εφημερίδες και δεν είχε στην πρωτεύουσα καμιά έπιτυχία. Και το μπουλούκι δεν κατορθώνει να έπιβληθεί στο κοινό της επαρχίας καταστέφεται οικονομικά, διαλύεται. Ο Άλέξης εγκαταλείπει τη θέση του, ακολουθεί τη Ρίκα στην Αθήνα. Εκεί, άγνωστο πώς και γιατί, χάνει τα ίχνη της. Φυτοζωεί. Κατορθώνει, ύστερ' από πολλά τρεξίματα, να διοριστεί σ' ένα ιδιωτικό λύκειο, άλλ' αισθάνεται τύψεις να διδάσκει στα παιδιά αρχές που δεν τις πιστεύει, να έκφωνήσει, όπως του έχει άνατεθεί, τη μέρα της έθνικης γιορτής, ένα πανηγυρικό λόγο, να μιλήσει στην καθαρεύουσα, καθώς το απαιτεί ο σχολαστικός και συμφεροντολόγος ιδιοκτήτης του σχολείου που θέλει να έχει την έμπιστοσύνη του Υπουργείου, να έξυμνήσει με κούφια λόγια τους ήρωες, να γίνει συνένοχος του Κράτους ενώ θα ήθελε να βροντοφωνήσει ότι το Κράτος άνεγείρει μόνο θεαματικά ήρωα στους νεκρούς και δεν φροντίζει για τους ζωντανούς, να ισχυρισθεί ότι κυριάρχησε η έλευθερία ανά που ξέρει ότι πολλοί είναι ακόμα δούλοι, σύγχρονα άρνιέται να κάνει ένα άνήθικο ρουσφέτι, να δώσει ένα ψεύτικο πιστοποιητικό ότι δήθεν φοίτησε στην τάξη του ένας μαθητής, και χάνει κι' αυτή τη θέση του. Αναγκάζεται να γράψει στη μητέρα του να πουλήσει το σπίτι τους στην επαρχία. Η μητέρα του ξεσπιτώνεται χωρίς παράπονο, του στέλνει πρόθυμα τα χρήματα που συγκέντρωσε. Ο Άλέξης, στα καφενεύια που συχνάζει, γνωρίζεται με μια παρέα εργατών που άνήκουν στο σοσιαλιστικό κόμμα. Κάπως του διασαφηνίζουν τη σοσιαλιστική θεωρία, που ήταν γι' αυτόν ίσαμε τότε πολύ συννεφιασμένη, και τους ακολουθεί στις συγκεντρώσεις τους, που γίνονται — μόνο και μόνο γιατί έτσι βολεύει τον Παρορίτη, ο όποιος άγνοεί ότι στη ζωή είναι κάποτε δυνατές οι πιο άπίθανες συναντήσεις, άλλ' ότι η Τέχνη δεν άνέχεται τις άδικαιολόγητες συμπτώσεις — στο δωμάτιο της Ρίκας. Ο Άλέξης ξαναβρίσκει τη Ρίκα. Υποπτεύεται ότι η Ρίκα τώρα για να ζήσει έμπορεύεται το σώμα

της, ότι το σπίτι όπου είναι το δωμάτιό της είναι οίκος άνοχής, άλλ' άποφεύγει να το έξακριβώσει, χωρίς αυτός ο ένδοιασμός του να έχει καμιά έξήγηση. Ο Παρορίτης δεν δείχνει τον Άλέξη να μην τολμά να μάθει την άλήθεια γιατί προτιμά την άγωγία της άμφιβολίας που του έπιτρέπει κάποιες έλπίδες από τη βεβαιότητα που θα τον πληγώσει θανάσιμα: δεν άναλύει, δεν ψυχολογεί τον Άλέξη, όπως δεν άναλύει κανένα του πρόσωπο: έτσι, τον παρουσιάζει περίπου ήλίθιο. Ο Άλέξης έξακολουθεί ν' άγαπά τη Ρίκα, άλλά δε μιλεί πιά μαζί της παρά για κοινωνικά προβλήματα. Η συντροφιά του οργανώνει μίαν άπεργία που μετατρέπεται σε στάση. Άρκετοί εργάτες άρνούονται ν' ακολουθήσουν τους ήγέτες. Ο Παρορίτης, καθώς ήταν τίμιος κ' ειλικρινής, άναγνώριζε ότι και οι άδικημένοι δεν είναι πάντα πρόθυμοι να παλέψουνε για το ίδιο τους συμφέρον, ότι πολλοί είναι δειλοί, και δείχνει — όμως, και πάλι, πολύ μονοκόμματα — και τις ένδοκομματικές δυσκολίες του άγωνα. Οι άπεργοί παραμένουν έλάχιστοι. Στη σύρραξή τους με την άστυνομία, οι περισσότεροι σκοτώνονται. Ο Άλέξης χάνει όλους τους φίλους του. Είναι πιά μόνος, διωγμένος κι' από το δωμάτιο όπου κατοικούσε, γιατί η σπιτονοικοκυρά του, όταν έμαθε ποιους έκανε παρέα, του άνάγγειλε ότι δεν δέχεται πιά να τον στεγάσει. Αυτόκτονεί, άφου είδε να παίρνουν και τη Ρίκα στο νοσοκομείο Συγγρού. Η σύφιλη είναι, μέσα στα έλάχιστα μοτίβα του Παρορίτη, το πιο μονότονο και το πιο έμμονο: έμφανίζεται και παίζει μεγάλο ρόλο σε όλα τα βιβλία του. Ο Παρορίτης μοιάζει να θεωρεί ότι είναι μιά άρρώστια τυπική της άστικής κοινωνίας, ότι σε μιά άλλη κοινωνία θα έξαλειφθεί, και έπίσης μοιάζει ν' άγνοεί τα συμπτώματά της, κι' άκόμα κι' ότι η θεραπεία της έχει άνακαλυφθεί και συνεπώς, μόλις διαγνωσθεί, είναι περίπου άκίνδυνη.

Ο *Κόκκινος Τράγος* ξετυλίγεται στην Αθήνα τον καιρό των Νοεμβριανών. Το αντίλαμβανόμαστε όμως μόνο γιατί το τονίζει ο συγγραφέας, όταν έμφανίζει μερικές διαδηλώσεις, μερικές άψιμαχίες και μερικούς χαφιέδες που δεν έχουν τίποτε το χαρακτηριστικό: άναφέρει, είναι άλήθεια, μερικά παράπονα για τον άποκλεισμό και γνώμες που ήταν τότε στα στόματα όλων, άλλ' ούτε σε μιά σελίδα δεν κατορθώνει να ζωντανέψει, να άναπαραστήσει την έποχή, να συλλάβει και να άναστήσει την άτμόσφαιρά της. Παρουσιάζει διάφορα έπεισόδια πάρα πολύ παράδοξα. «Ο Κόκκινος Τράγος» είναι ένα καφενεύιο όπου συχνάζει μιά παρέα. Τα διάφορα μέλη της άποτελούν τα πρόσωπα του μυθιστορήματος. Ο Λείψανος είναι ένας άπλός εργατικός άνθρωπος, άπαιδέυτος, άλλά με καθαρή συνείδηση του πώς πρέπει να διαμορφωθεί η

κοινωνία. Ἡ βιβλιοθήκη του ἀπαρτίζεται ἀπὸ τοὺς «Ἀθλίους» τοῦ Β. Οὐγκώ, ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιο, μεταφρασμένο ἀπὸ τὸν Α. Πάλλη, κι' ἀπὸ τὸ «Μεγάλο Παιδί» τοῦ Κ. Παρορίτη! Ἀνακαλύπτει ὅτι εἶναι συφιλιδικός. Ἀπελπίζεται, μὰ ὁ ἀναγνώστης δὲν αἰσθάνεται τίποτε ἀπὸ τὴν ἀγωνία του, ἡ ὁποία δὲν ἀναλύεται, γιὰ τὴν ὁποία γίνεται μόνο στατικά λόγος. Ὁ ἀντρας τῆς μητέρας του ἔπεσε ἀπὸ μιὰ σκαλωσιά καὶ σκοτώθηκε. Ἡ μητέρα του, γιὰ νὰ συντηρηθεῖ, ὑποχρεώθηκε νὰ πουληθεῖ, ἀρρώστησε, πέθανε λίγο ὕστερα ἀπὸ τὴ γέννησή του, καὶ μετέδωσε καὶ σ' αὐτὸν τὴν ἀρρώστια της. Δὲν εἶναι ὅμως πικραμένος ἐναντίον της· ξέρεي ὅτι τὴν ἔσπρωξε ἡ ἀνάγκη νὰ ἐμπορευθεῖ τὸ σῶμα της. Τὸ σπίτι ἀπ' ὅπου ἔπεσε ὁ ἀντρας τῆς μητέρας του γίνεται μιὰ χοντροειδέστατη ἀλληγορία, ὀρθώνεται σὲ μιὰ θέση ὅπου δὲν ἐπιτρέπει τὸ σχέδιο τῆς πόλης νὰ ὑπάρχει κτίριο, κόβει τὸν ἀέρα ἀπ' ἄλλή τὴ γειτονιά, προκαλεῖ ἀνθυγιεινοὺς ὄρους ζωῆς στὴν περιοχή· ὁ ἰδιοκτήτης δὲ μὴ εἶναι πλούσιος, ἔχει καὶ τὰ μέσα μὲ τοὺς βουλευτάς, καὶ κατορθώνει νὰ ἐμποδίσει τὸ γκρέμισμά του· τὸ κατοικεῖ ἕνας παπάς, καὶ κάπου στὴ στέγη φωλιάζει ἕνα μαῦρο πουλί, πὺ ὅλοι οἱ περίοικοι τὸ θεωροῦν στοιχίό· ὀργανώνουν, παρακινημένοι ἀπὸ τὸν παπὰ πὺ φυσικά θὰ πληρωθεῖ, — στὴν Ἀθήνα τὸν 20ὸ αἰώνα! — γιὰ νὰ τὸ ἐκδιώξουν μιὰ λιτανεῖα ὅμοια μὲ κελὴν πὺ ἔγινε ὅταν ἀρρώστησε ὁ Βασιλιάς. Ὁ Λεῖψανος, γυρνώντας ἕνα βράδυ σπίτι του, ἀκούει ἕναν τραυματία νὰ βογγᾷ ριγμένος χάμω σὲ μιὰν ἄκρη τοῦ πεζοδρομίου. Σκύβει ἀπάνω του γιὰ νὰ δεῖ ἂν μπορεῖ νὰ τὸν βοηθήσει, καὶ κελὴν τὴν ὥρα μιὰ περίπολος τὸν συλλαμβάνει. Τὸν παίρνουν στὸ τμήμα. Τὸν κλείνουν σ' ἕνα βρώμικο μπουντρούμι, κ' ὕστερ' ἀπὸ λίγες μέρες ὁ εἰσαγγελέας, πὺ σχημάτισε χωρὶς καμιά ἀπόδειξη τὴν πεποίθηση ὅτι ὁ τραυματίας, πὺ ἔν τῷ μεταξύ πέθανε, ἦταν ἐπικίνδυνος συνωμότης, δὲν πείθεται, δὲν τὸν ἀφίνει καν νὰ μιλήσει γιὰ ν' ἀπολογηθεῖ — ὅτι δὲν γνώριζε τὸν τραυματία, ὅτι δὲν ἦταν συνέννοχος: «Ἄν ἦσουν ἕνας ἀπλὸς διαβάτης», ἰσχυρίζεται, «δὲν θὰ σὲ συγκινοῦσαν οἱ φωνές τοῦ πληγωμένου, ξέροντας ὅτι οἱ περιστάσεις εἶναι ἀνώμαλες, θὰ ἦσουν φρόνιμος, θὰ περνοῦσε ἀδιάφορος, καὶ θὰ ἔσπευδε ν' ἀναφέρεται στὴν ἀστυνομία ὅτι στὴ γειτονιά σου εἶναι πεσμένος ἕνας ἄνθρωπος.» Ὁ Λεῖψανος καταδικάζεται σὲ φυλάκιση πολλῶν ἐτῶν· βασανίζεται ἀρκετὲς ἔβδομάδες καὶ μιὰ μέρα κατορθώνει νὰ δραπετεύσει. Πηγαίνει στὸ σπίτι ὅπου σκοτώθηκε ὁ πατέρας του, πὺ μολεύει ὅλη τὴ γειτονιά, πὺ στέκει ὀρθοῖο χάρη σ' ἕνα ἀνήθικο ρουσφέτι, πὺ τὸ κατοικεῖ ὁ παπάς καὶ τὸ στοιχειώνει τὸ μαῦρο πουλί, καὶ τὸ ἀνατινάζει στὸν ἀέρα. Φυσικά, σκοτώνεται κι' αὐτός. Ἡ περιπέτεια τοῦ Μαρίνης εἶναι

ἀκόμα πιὸ ἀλλόκοτη. Ὁ Μαρίνης εἶναι δειλός. Φοβάται τὴν ἐπιστράτευση, δὲν θέλει νὰ πάει στρατιώτης, γιὰ τὴν τρέμει μὴ σκοτωθεῖ. Ἀνακαλύπτει ὅτι οἱ δημοσιογράφοι ἀπαλλάσσονται ἀπὸ τὸ στρατό· θὰ ἤθελε νὰ συμπεριληφθεῖ στὴ δύναμη μιᾶς ἔφημερίδας, ἀλλὰ πὺς νὰ τὸ κατορθώσει, μιὰ πὺ δὲν ἔχει κανένα προσόν, μιὰ πὺ ποτὲ δὲν ἔχει γράψει μιὰ γραμμὴ γιὰ δημοσίευση; Ἡ ἀρραβωνιαστικιά του πηγαίνει νὰ βρεῖ ἕνα διευθυντὴ ἔφημερίδας, καὶ, χωρὶς νὰ διστάσει καθόλου, τοῦ δίνεται γιὰ νὰ σώσει ἀπὸ τὸ στρατὸ τὸν ἀντρα πὺ ἀγαπᾷ μὲ πάθος χωρὶς νὰ ὑποπτεύεται ὅτι εἶναι ἕνα βρωμοῦποκεῖμένο· ὁ Μαρίνης, ὅταν πληροφορεῖται ὅτι συμπεριλήφθηκε στὸν κατάλογο τῶν δημοσιογράφων, ὑποπτεύεται τὴ θυσία τοῦ κοριτσιοῦ καὶ ἀγωνιᾷ, ὄχι γιὰ τὸν ἐνοχλεῖ ἡ πράξη της, ἂν κι' αὐτὸς ὑποτίθεται ὅτι τὴν ἀγαπᾷ θερμά, ἀλλὰ γιὰ τὴν διέφυγε ἕναν οἶκο ἀνοχῆς, ἀπὸ ἐκδίκηση γιὰ τὸ διευθυντὴ τῆς ἔφημερίδας, πὺ τὸν μισοῦσε, ἀφῆσε νὰ πάει μαζί του μιὰ γυναίκα συφιλιδική· ἡ ἀρρώστια σ' αὐτὸν ἔχει κιόλας ἐκδηλωθεῖ, καὶ τώρα εἶναι βέβαιο ὅτι σὲ λίγες μέρες θ' ἀρρωστήσει καὶ ἡ ἀρραβωνιαστικιά του! Διάφορα ἄλλα πρόσωπα τῆς παρέας, στὴν ὁποῖαν ἀνήκουν καὶ γυναῖκες, πλέκουν ἀναμεταξύ τους ἀπλοποιημένους, σχηματοποιημένους, στεγνοὺς ἔρωτες· ὁ Παρορίτης δὲν κατορθώνει οὔτε καὶ στὸν ἔρωτα νὰ ἐμφυσήσει κάποια δόνηση, κάποια δροσιά, κάποια πνοή· ἕνας χαφιές αἰσθάνεται τύψεις γιὰ τὸ ἐπάγγελμα πὺ ἐξασκεῖ, κι' ἀντὶ νὰ προδώσει ἐκείνους πὺ παρακολουθεῖ, τοὺς ὁμολογεῖ ὅτι ἡ ἀνάγκη τὸν ἔσπρωξε νὰ κάνει αὐτὴ τὴ δουλειά, πὺ τὴν ἀηδιάζει, πὺ ξέρεي ὅτι εἶναι ἀτιμῆ, καὶ τοὺς συσταίνει νὰ φυλάγονται ἀπ' αὐτόν.

Στοὺς *Ἄτο Δρόμους*, τὸ κύριο πρόσωπο, ὁ Ἀνδρέας Κράλης, πὺ εἶναι συγγραφέας πρωτοποριακῶν μυθιστορημάτων, ἀποφασίζει νὰ πολιτευθεῖ. Δὲν τοῦ ἀρκεῖ νὰ διαδίδει τίς ἰδέες του μόνο μὲ τὰ βιβλία του, αἰσθάνεται ὅτι ἔχει τὴν ὑποχρέωση νὰ ἀναλάβει καὶ ἀμεση δράση. Ἔρχεται σὲ μιὰ μικρὴ ἐπαρχιακὴ πόλη, γιὰ ν' ἀρχίσει ἀπὸ κεῖ τὴν περιοδεία του. Πηγαίνει ἀμέσως στὸ Ἐργατικὸ Κέντρο, ὅπου γίνεται δεκτὸς μὲ ἐνθουσιασμό· τὰ μέλη τοῦ Κέντρου ἔχουν ὄλα διαβάσει καὶ ἐκτιμῆσει τὰ μυθιστορηματὰ του. Γρήγορα ὅμως ἀντιλαμβάνεται ὅτι ἔξω ἀπὸ τὸ Κέντρο δὲν ἔχει ὀπαδούς. Οἱ ἐκλογικὲς του συγκεντρώσεις, οἱ λόγοι του, πὺ δὲν κατορθώνει ὁ Παρορίτης νὰ τοὺς δονήσει μὲ κάποια πνοή, ὅπου δὲν ἀραδιάζει παρά κοινότοπα ἐπιχειρήματα, προσελκύουν μόνο μερικοὺς πὺ γύρισαν ἀπὸ τὸν πόλεμο, ὁ ὁποῖος διδάσκει πολλὰ, φυματικοί. Ὁ λαὸς ἀντιλαμβάνεται δύσκολα τὸ ἴδιο του συμφέρον· αἰσθάνεται δυσπιστία γιὰ τὸ Ἔργα-

τικό Κέντρο που ιδρύθηκε για να τον προστατέψει, να τον ανυψώσει, και για τους αντιπροσώπους του. Τον ένισχύουν στην πλάνη του πώς «δπως τὰ βρήκαμε Έτσι πρέπει να τ' αφήσωμε», στις προλήψεις του, και οι παπάδες· ο παπάς στην έκκλησία, απ' όπου διώχνει Ένα στρατιώτη που γύρισε από το μέτωπο γιατί βήχει κ' ένοχλεί την παρακολούθηση του κηρύγματός του, άφορίζει τον Άνδρέα. Διαδίδει ότι είναι ύπαίτιος ενός σκανδάλου. Ο Άνδρέας έχει στην υπηρεσία του μιά γραμματέα, την Κατερίνα, ένα πολύ νέο κορίτσι, μαθήτριά ακόμα του σχολείου. Αυτή άρχισε να εκφράζει στο σχολείο επαναστατικές θεωρίες, και το συμβούλιο των καθηγητών την απέβαλε. Ένας μόνο καθηγητής άρνήθηκε να συνυπογράψει την απόφαση, Ισχυρίσθηκε ότι δεν έχει κανέναν το δικαίωμα να έπεμβαίνει στην έλευθερία της συνείδησης του άλλου. Ο Άνδρέας κι' ο Παρορίτης συμφωνούν με τον καθηγητή αυτόν, χωρίς ούτε στιγμή να τους γεννηθεί ή σκέψη ότι ένα παιδί είναι ακόμα ανώριμο, δεν έχει ακόμα σχηματίσει την προσωπικότητά του, ώστε οι αντιλήψεις του να πρέπει να είναι απόλυτα σεβαστές. Είναι πιθανό να παρασέρνεται από νεανικούς ένθουσιασμούς, και ύστερα από λίγα χρόνια να διαμορφώσει άλλες ιδέες, και μόνο του να θεωρήσει ότι, πριν ώριμάσει, ήταν σωστό να του έπιβληθούν μερικοί περιορισμοί. Η οικογένεια της Κατερίνας, ύστερ' από την αποβολή της από το σχολείο, δεν τή δέχεται στο σπίτι της με έντελώς αλύπητη κι' άπίθανη σκληρότητα τή διώχνει στους δρόμους· άλλ' ή Κατερίνα έχει κιόλας πλέξει ένα ειδύλλιο με το Βαγγέλη, έναν όπαδό του Άνδρέα. Ο Άνδρέας κι' ο Παρορίτης καιάλιν δεν συλλογίζονται καθόλου ότι είναι επικίνδυνο ένα παιδί να διαθέτει τον έαυτό του, ότι μπορεί άργότερα να μετανοήσει πικρά για την απόφασή του· είναι βέβαιοι ότι ή Κατερίνα κι' ο Βαγγέλης θά είναι ευτυχέστατοι, δεν έχουν καμμιά άμφιβολία ότι ο Βαγγέλης, μιά που είναι όπαδός τους, είναι όχι μόνο τιμιώτατος, αλλά και πιστός στον έρωτα· ή Κατερίνα κι' ο Βαγγέλης είναι σοσιαλισταί και, συνεπώς, θ' αγαπηθούν με θέρμη σ' όλη τους τή ζωή. Ο πατέρας του Βαγγέλη, όταν μαθαίνει ότι ο γιός του ζει άστεφάνωτος μ' ένα κορίτσι, παθαίνει συγκοπή και πεθαίνει. Ο παπάς, ίσως κάπως δικαιολογημένα, αλλά για τήν αντίληψη του Παρορίτη άνήθικα, έκμεταλλεύεται αυτό το θάνατο και τή διαγωγή της Κατερίνας. Ο Άνδρέας δεν έχει πιά ούτε χρήματα για να συνεχίσει τον έκλογικό άγώνα. Η γυναίκα του, πού, καθώς λέει ο Παρορίτης, γιατί αυτή δεν έμφανίζεται καθόλου κι' ο άναγνώστης τή γνωρίζει μόνο άμυδρά μέσ' από τὰ γράμματά της, είναι μιά καλή, άφοσιω-

μένη γυναικούλα, — χωρίς όμως άνάταση, χωρίς ψυχική επικοινωνία μαζί του, — του έγραψε ότι το παιδί τους είναι βαριά άρρωστο, έχει άνάγκη από θεραπεία, από πολύ άκριβά φάρμακα. Αποφάσισε να πουλήσει ένα του μυθιστόρημα, κι' άς μην είναι ακόμα τελειωμένο, κι' άς έχει ακόμα άνάγκη από χτένισμα, κι' άς μην του άρέσει να παραδίνει τὰ έργα του πριν έχει έπιμεληθεί κάθε τους λεπτομέρεια. Για χάρη του παιδιού του πρέπει να γίνει αυτή ή θυσία, μιά κανέναν έκδότης δεν του πρόσφερε μιά τιμή κάπως ίκανοποιητική. Τά βιβλία του δεν έχουν ακόμα πλατιά άπήχηση· το κοινόν δεν έχει ακόμα κατανοήσει το μήνυμά τους, και δεν αγοράζονται. Άναγκάζεται να στείλει στη γυναίκα του όλες του τίς οικονομίες. Ένας γιατρός έρχεται τότε και του προτείνει ένα περιεργότατο μέσο έπιτυχίας. Όσο κι' αν έχει κανέναν πεισθεί ότι ο Παρορίτης, για να ύποστηρίξει τή θέση του, προβάλλει κοντά στις κοινοτοπίες ξαφνιαστικές εικόνες, σκηνές κι' άλληγορίες, όσο κι' αν ξέρει ότι ή τετράγωνη διανοητικότητά του δεν ύποπτεύεται ούτε το άπίθανο, ούτε το γελοίο μερικόν έπινοήσεών της, μένει κατάπληκτος μπροστά στην έξωφρενικότητα του σχεδίου του γιατρού Άβράμη. Ο κυριώτερος έκλογικός αντίπαλος του Άνδρέα, ο πλούσιος τσιφλικούχος Φλαμπουράς, ήταν και είναι συφιλιδικός. Όταν απέκτησε τήν κόρη του, ήταν πολύ άρρωστος· άρα είναι κι' αυτή άρρωστη. Ο γιατρός το ξέρει, γιατί αυτός τον θεραπεύει — πολύ άσχημα, άφου δεν κατόρθωσε να τον γιατρέψει. Τώρα ή κόρη του πρόκειται να παντρευτεί, να κάνει έναν πλουσιώτατο γάμο. Ο γιατρός προτείνει στον Άνδρέα να εκβιάσουν τον Φλαμπουρά· αν δεν παραιτηθεί από τον έκλογικό άγώνα, αν δεν μοιράσει στους χωρικούς τὰ χτήματά του, αν δεν ύποστηρίξει τήν ύποψηφιότητα του Άνδρέα, θά πληροφορήσουν τον πλούσιο γαμπρό για τήν άρρώστεια της άρραβωνιαστικιάς του, κι' αυτός, φυσικά, δεν θά τήν πάει σ' άλλο γιατρό, άλλ' άμέσως θά διαλύσει τον άρραβώνα. Δεν περνά από το νοϋ του Παρορίτη ότι κανέναν γιατρό, έστω κι' άσυνείδητος, δεν τολμά να προδώσει το επαγγελματικό μυστικό, γιατί ριψοκινδυνεύει να του αφαιρεθεί ή άδεια να έξασκεί το επαγγέλμά του κι' ο τίτλος του. Ο Άνδρέας άπορρίπτει αυτή τήν πρόταση, κι' άς έπιμένει ο Άβράμης ότι εκείνο που έχει σημασία είναι να παύσουν οι πολλοί όσον είναι δυνατόν γρηγορώτερα να ύποφέρουν και να παραπλανιούνται. Δεν θέλει να έπιτύχει χάρη σε μιά άνηθικότητα· θέλει να έκλεγεί τίμια μόνον όταν ο λαός φωτισμένος, τον ψηφίσει συνειδητά. Ξέρει ότι μιά πρόωρη, ανώριμη και έκβιασμένη νίκη δεν έχει καμιά ουσιαστική άξία. Άν πρέπει να περιμένει καιρό, θά περιμένει

θά ύποστει καρτερικά και τή φυλάκισή του, γιατί ο Φλαμπουράς τον καταγγέλλει ότι είναι επικίνδυνος στη δημόσια τάξη, και ή Αστυνομία, που είναι όργανο των δυνατών, τον συλλαμβάνει· κι' αν δέν προφτάσει νά δει τήν προσπάθειά του νά θριαμβεύει, θά συνεχίσουν τόν άγώνα ο Βαγγέλης και ή Κατερίνα. Ο Παρορίτης παρασύρεται τόσο από τήν πρόθεσή του, ώστε δέν προσέχει και οι άπλές λεπτομέρειες νά μήν ξεφεύγουν από τήν πιθανότητα· όπως σωστά τό παρατήρησε ο Φώτος Πολίτης, αρχίζει τό μυθιστόρημα τή Μεγάλη Εβδομάδα, τό ξετυλίγει σ' ένα διάστημα τριών μηνών, και έντούτοις στη μέση περίπου εμφανίζει μιá χιονοθύελλα! Παρόμοια σφάλματα, κι' ακόμα περισσότερα ψυχολογικά κενά και άτοπα, συναντά ο αναγνώστης άφθονα σχεδόν σε κάθε σελίδα. Στις κριτικές τους, οι σύγχρονοι, που οι περισσότεροι, όπως τό εξήγησα, του αναγνώριζαν αξία, όταν δέν μπορούσαν νά παραβλέψουν έντελώς τις έλλείψεις και τις ά-

(Τό τέλος στο έρχόμενο)

δυναμίες του, τις απέδιδαν στο άνώριμο τής ελληνικής κοινωνίας· Ισχυρίζονταν ότι ή άνεξέλιχτη ελληνική κοινωνία δέν προσφέρει στο συγγραφέα πρότυπα αναγλυφικά, ώστε τά έργα του νά αναπαραστήσουν τήν πραγματικότητα και συνεπώς νά έχουν ζωή. Τό έπιχείρημα αυτό είναι φυσικά άστήριχτο· τό λογοτεχνικό έργο δέν είναι πιστή αντίγραφή τής πραγματικότητας· ο λογοτέχνης βλέπει και πέρα από τήν άκρη τής μύτης του, προφητεύει, δημιουργεί. Οι άδυναμίες του Παρορίτη πρέπει ν' αποδοθούν αποκλειστικά στο ότι δέν ήταν ποιητής, στο πολύ μικρό του ταλέντο· ο Παρορίτης έπιχείρησε ένα έργο που υπερέβαινε πολύ τις Ικανότητές του· αλλά, τό επαναλαμβάνω, τό ότι αίστάνθηκε τήν ανάγκη νά ξεπεράσει τή στατική ήθογραφία, και επίσης τό ότι θέλησε νά αποκαλύψει τις κοινωνικές πληγές, είναι στο ένεργητικό του. Η έκτέλεση πρόσδωσε τήν πρόθεση, ή έκτέλεση ύστερεί έννοχλητικώτατα, μά ή πρόθεση παραμένει...

ΑΛΚΗΣ ΘΡΥΛΟΣ

ΠΝΟΗ ΧΑΡΑΣ

Δέ θάθελα νά πρωτομιλήσω για κείνο που τέλειωσε. Θάθελα νά πρωτοπώ κείνο που άρχινά. Αυτό που γεμίζει τις στιγμές μου, εκείνο που πλημμυρίζει τή σκέψη μου, τή διάθεσή μου, που με σκεπάζει όλόκληρη. Πλημμύρα! Ω ναί! μόνο μιá πλημμύρα μπορεί νά σκεπάσει τό κάθε τι, νά μήν άφίση κανένα κενό!

Όλα τά έρωτήματα βρήκαν τήν άπάντησή τους. Όλα τά «γιατί» χάσανε τό έρωτηματικό τους. Μιá πίστη ξαναγεννήθηκε. Μιá πίστη που θυμίζει παιδιάτικο ξεκίνημα, έφηβικό «πιστεύω».

Ζω χαρούμενες στιγμές, αρχίζω νά βλέπω πώς ή ζωή δέν έπαψε νά δίνη τή χαρά σαν ξεχνάει τή λύπη. Βλέπω σαν πραγματικότητα τό γέλιο, τό αυθόρμητο άγκάλιασμα, τό κύμα τής άνεξήγητης χαράς που γεννιέται πολύ πολύ βαθειά και θέλει νά ξεσπάσει, νά σκορπίσει, νά ξεχυθί σα χείμαρρος, νά συνεπάρη τό κάθε τι που θ' άνταμώσει. Μου γεννιέται ή διάθεση νά φτιάξω κάτι, νά τό κρατήσω, νά τ' όμορφήνω, νά του δώσω τήν πνοή μου, τήν πνοή τής Χαράς μου. Τό κέφι τής δημιουργίας! Νά μήν πάη χαμένο κείνο που μπορώ νά δώσω. Και τώρα, τώρα πιστεύω πώς μπορώ και γώ νά δώσω! Και θάναί όμορφο, γιατί δέ μπορη νάναί άσχημο τό δημιούργημα τής χαράς μου, αυτής τής άπέραντης χαράς που νοιώθω γιατί ξαναβρήκα τήν Πίστη μου. Εύγνωμονώ κείνον που με βόηθησε νά τή βρω, χρωστώ χάρη και σε κείνον που μου τήν είχε πάρει, γιατί μ' έκανε νά παλέψω και νά τήν πάρω πίσω με τά ίδια μου τά χέρια.

Κέρδισα τή ζωή μου! Ω Θεέ μου, μη μου τή στέρησης πιά!

ΑΛΙΚΗ ΣΤΑΜΟΥΛΗ